

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри футболу
Національного університету фізичного виховання і спорту України,
кандидата наук з фізичного виховання і спорту, доцента
Байрачного Олега Васильовича
на дисертаційну роботу **Шао Чжигона** «Відбір баскетболістів на етапі
спеціалізованої базової підготовки з урахуванням педагогічних та
морфологічних критеріїв»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта /
Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність проблеми дослідження. Успішність підготовки спортсменів високого рівня обумовлюється, окрім іншого, стратегічною оптимальністю щодо визначення напрямів вдосконалення, виявлення резервів її різних напрямків. Врахування та максимальна орієнтація на індивідуальні задатки та здібності спортсменів під час вибору спеціалізації, визначенні раціональної структури змагальної діяльності, побудові всієї системи багаторічної підготовки і є одним із таких напрямків. Це, в свою чергу, детермінує необхідність постійного вдосконалення організаційно-методичних підходів та програми відбору і орієнтації підготовки спортсменів на всіх етапах багаторічного вдосконалення.

Підготовка спортсменів-баскетболістів на першій стадії багаторічної спортивної кар'єри (становлення вищої майстерності) може тривати від 12 до 15 років цілеспрямованої роботи. Полікомпонентна структура змагальної діяльності та велика кількість різноманітних факторів, які можуть вплинути на спортивний результат в матчі, потребують врахування різноманітних критеріїв та показників, що можуть визначити обдарованість юного спортсмена, його схильність до демонстрації високих спортивних результатів та тривалість утримання досягнутого рівня.

Основним чинником ефективності процесу багаторічного відбору та спортивної орієнтації в баскетболі є наявність інформативних критеріїв та показників, які відображають довгострокову перспективу юного спортсмена.

Для реалізації програми спортивного відбору гравців на різних етапах багаторічного вдосконалення рекомендовано використовувати нормативні параметри фізичної та техніко-тактичної підготовленості, що представлені в спеціальній методичній літературі (навчальна програма з виду спорту тощо). Однак, на наш погляд, існуючі сьогодні критерії відбору не відображають всього спектру значущих для баскетболу задатків та здібностей юних баскетболістів. Тести, які сьогодні використовуються з селекційною метою, потребують суттєвої наукової верифікації та систематизації. Під час здійснення відбору сьогодні фактично не враховують надважливі ігрові здібності баскетболістів. Вони не мають об'єктивно метричних одиниць вимірювання (с, см, %). Ці здібності відіграють вирішальну роль для подальших спортивних звершень та можуть інколи повністю компенсувати недоліки технічної та фізичної підготовленості, невідповідність модельним антропометричним даним тощо. Лише комплексний аналіз та оцінювання ключових сторін підготовленості гравця (враховуючи їх перспективну значущість для виду спорту на заключних етапах) із подальшим визначенням індивідуальної структури прояву та визначенням сильних і слабких ланок, дозволяє мінімізувати вірогідність здійснення стратегічної помилки під час відбору баскетболістів в першій стадії багаторічного вдосконалення.

Одним із найбільш складних етапів відбору в ігрових командних видах спорту взагалі і в баскетболі зокрема є проміжний етап відбору, що припадає на етап спеціалізованої базової підготовки в межах багаторічної системи підготовки. Це період активного росту та дозрівання організму дитини. Саме в даний період часу досить легко зробити помилку і відібрати не найбільш обдарованих спортсменів, а найбільш зрілих біологічно. Значну роль в оцінці потенційних можливостей спортсмена відіграє фактор біологічного віку. Спортсмени-ретарданти значно поступаються своїм одноліткам і потребують часу для прояву свого дійсного потенціалу.

Використання передового міжнародного досвіду та знань з проблем відбору баскетболістів на різних етапах багаторічної підготовки, поєднання їх з традиціями «української баскетбольної школи» є важливим науковим

завданням сьогодення. Саме тому проблема обґрунтування та розробки інформативних критеріїв відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки може вважатись цілком актуальним та практично значущим напрямом дисертаційних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі кіберспорту та інформаційних технологій Національного університету фізичного виховання і спорту України відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2016–2020 рр. за темою 2.20 «Удосконалення змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0116U001628) та Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 2.2 «Удосконалення підготовки до головних змагань макроциклу збірних команд України у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0121U108185).

Внесок дисертанта, як співвиконавця тем, полягав в обґрунтуванні критеріїв відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки, розробці модельних характеристик баскетболістів за показниками, що характеризують морфологічні дані, фізичну і техніко-тактичну підготовленість, а також змагальну діяльність спортсменів, обґрунтуванні та визначенні ключових ігрових здібностей для використання під час комплексного оцінювання перспективних можливостей гравців.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційній роботі відповідно до теми дослідження визначено об'єкт (відбір та орієнтація баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки) та предмет дослідження (педагогічні та морфологічні критерії відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки), що відповідають меті та завданням роботи.

Досягнення мети дослідження – обґрунтування комплексного механізму відбору та критеріїв визначення спортивної обдарованості баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з урахуванням

педагогічних та морфологічних чинників, – передбачало вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати та узагальнити наукові дані щодо особливостей проблеми відбору баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення за даними спеціальної літератури та мережі Інтернет.

2. Систематизувати та обґрунтувати інформативні критерії та визначити їх пріоритетну значущість під час відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

3. Обґрунтувати комплексний механізм відбору та розробити модельні характеристики баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки за показниками, що характеризують спортивно-педагогічні та морфофункціональні складові підготовленості спортсменів.

4. Перевірити ефективність механізму відбору та запропонованих критеріїв оцінювання рівня підготовленості баскетболістів під час відбору на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Представлені результати дисертаційної роботи мають об'єктивний характер, ґрунтуються на достатній кількості наукового матеріалу, комплексі інформативних методів, адекватних поставленим меті та завданням роботи.

Сформульовані висновки у повній мірі відображають зміст проведених досліджень і відповідають завданням роботи, а запропоновані рекомендації ґрунтуються на результатах дослідження та спрямовані на оптимізацію процесу відбору та орієнтації спортсменів-баскетболістів на практиці.

Достовірність і новизна отриманих наукових результатів.

Достовірність отриманих результатів підтверджується достатньою з точки зору метрологічних вимог кількістю спортсменів, які взяли участь в дослідженні, а також обраною методикою організації педагогічного дослідження. Отримані здобувачем наукові положення та висновки підтверджені шляхом математичної обробки та статистичного аналізу.

Автором застосовано: Аналіз літературних джерел та даних Інтернет, анкетування, метод експертних оцінок, педагогічне тестування баскетболістів, аналіз змагальної діяльності баскетболістів U 16; педагогічне

спостереження в умовах навчально-тренувальної і змагальної діяльності, медико-біологічні методи; методи математичної статистики.

Контингент – 52 баскетболісти, які виступали в складах кадетських збірних команд України U 14 – U 16. Експертами в дослідженнях виступили 24 спеціалісти з баскетболу – головні тренери національних збірних команд України з баскетболу та їх асистенти, тренери кадетських, юніорських та молодіжних команд України, тренери різних клубних команд, спеціалісти федерації баскетболу України, науково-педагогічні працівники вищих закладів освіти, що спеціалізуються в спортивних іграх у цілому, та баскетболі зокрема (кандидати та доктори наук та ін.).

Вивчено спортивні біографії та статистичні дані змагальної діяльності понад 300 баскетболістів, які виступали в офіційних міжнародних змаганнях збірних команд на чемпіонатах Європи та світу протягом 2016 – 2021 рр.

Дисертаційна робота Шао Чжигона містить **наукову новизну**. Дисертантом отримано нові дані, а саме: вперше систематизовані і верифіковані критерії та окремі показники з метою відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки; визначена пріоритетна значущість показників під час здійснення відбору на етапі спеціалізованої базової підготовки; запропоновано комплекс суб'єктивних критеріїв оцінювання ігрових здібностей баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки та визначено їх вклад в процес відбору спортсменів; розроблені модельні характеристики та оціночні шкали для визначення рівня підготовленості та перспективності баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки; визначені структурні взаємозв'язки між ефективністю змагальної діяльності гравців, що перебувають на етапі спеціалізованої базової підготовки з результатами педагогічного тестування і морфо-функціональних досліджень; визначено взаємозв'язок специфічних ігрових здібностей баскетболістів з рівнем прояву інших сторін підготовленості та ефективністю змагальної діяльності в офіційних матчах; розроблений комплексний механізм для визначення перспективності баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки, який включає підсумкові формули з урахуванням ігрового амплуа

спортсменів, оціночні шкали, «вагові коефіцієнти» значущості різних факторів підготовленості та їх окремих показників для відбору баскетболістів; проаналізовано вплив «ефекту віку» (RAE) на прояв різних фізичних та техніко-тактичних показників у баскетболістів 14–16 років; проведено факторний аналіз структури техніко-тактичної підготовленості баскетболістів 14–16-річного віку.

Окрім цього, визначено та доповнено дані щодо структури змагальної діяльності в ігрових командних видах спорту, доповнені та уточнені дані щодо провідних компонентів в структурі змагальної діяльності баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки; розширено дані щодо особливостей побудови етапу спеціалізованої базової підготовки в спортивних командних іграх та визначені основні проблеми, що виникають під час так званого перехідного етапу багаторічної спортивної кар'єри. Доповнені знання щодо особливостей підготовки баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення, багаторівневої системи відбору та орієнтації, моделювання та прогнозування, методики контролю та оцінювання змагальної діяльності.

Практична значущість дисертаційної роботи полягає у впровадженні розробленого алгоритму організації відбору та інформативних критеріїв визначення потенційних можливостей баскетболістів, що перебувають на етапі спеціалізованої базової підготовки під час комплектування кадетських національних збірних команд України U14-16 при підготовці до офіційних міжнародних змагань у своїх вікових категоріях. Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції використано для впровадження в практику роботи Громадської спілки «Федерація баскетболу України»

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях. За темою дисертації видано 6 наукових праць, серед яких 2 статті опубліковано у фахових виданнях України за спеціальністю 017, одне з яких проіндексоване у базі даних Scopus (Q4), 1 стаття у періодичному науковому виданні США, яке проіндексоване у базі даних Scopus (Q2); 3 публікації апробаційного характеру.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота містить анотацію, список публікацій здобувача за темою дисертації, зміст, перелік умовних позначень, вступ, п'ять розділів та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки (всього 11 додатків). Обсяг основного тексту дисертації складає 158 сторінок. Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 23 таблицями та 25 рисунками. Список використаних джерел складає 180 найменувань, з яких 94 – кирилицею та 86 – латиницею.

У вступі дисертації автор обґрунтував актуальність обраної теми роботи, окреслив зв'язок роботи з науковими планами, темами, сформулював об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрив наукову новизну, практичне значення роботи, навів дані про апробацію отриманих результатів і структуру роботи.

В першому розділі «Проблеми відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки» автор представив результати аналізу наукових джерел, де висвітлено: особливості відбору та спортивної орієнтації в ігрових видах спорту; особливості підготовки баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки; особливості змагальної діяльності в баскетболі та значення змагань в дитячо-юнацькому віці; проблеми ігрової спеціалізації в баскетболі та необхідність врахування майбутнього ігрового амплуа під час прогнозування стратегічної перспективи гравців в процесі відбору вже на етапі спеціалізованої базової підготовки та ін.

У другому розділі «Методи та організація дослідження» розкривається методологія дослідження, наводяться та характеризуються використані методи з обґрунтуванням доцільності їх застосування. Представлено відомості про випробування та етапи дослідження. Науково-методичне обґрунтування і організація дослідження здійснювались з урахуванням загальнонаукових і методологічних принципів цілісності наукових досліджень і їх подальшого практичного впровадження.

У процесі виконання дисертаційної роботи були використані такі методи: аналіз даних спеціальної літератури та практичного досвіду;

анкетування, аналіз змагальної діяльності, педагогічне спостереження та тестування; морфологічні методи дослідження, метод експертних оцінок, методи математичної статистики. Дослідження проводилися в три етапи з 2019 по 2022 рр. В дослідженнях взяло участь 52 спортсмени (гравці кадетських національних збірних команд України), та 24 фахівці з баскетболу (тренери, спортивні функціонери, науково-педагогічні працівники).

У третьому розділі «Використання традиційних критеріїв для визначення спортивної обдарованості та відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки» представлено результати узагальнення та систематизації критеріїв та тестів в межах традиційних підходів до організації відбору та орієнтації баскетболістів в дитячо-юнацькому спорті. Визначена значущість ключових факторів під час відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Представлені модельні характеристики баскетболістів різного віку та амплуа за показниками, які характеризують морфологічні данні, рівень фізичної та технічної підготовленості, а також особливостей змагальної діяльності гравців 14-16 років. Проведено аналіз динаміки прояву різних сторін підготовленості баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Обґрунтовано необхідність врахування тривалої динаміки змін ключових параметрів підготовленості під час відбору баскетболістів. Представлені результати дослідження взаємозв'язків між ефективністю змагальної діяльності баскетболістів та рівнем прояву різних параметрів підготовленості.

У четвертому розділі «Обґрунтування комплексного підходу до відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних критеріїв підготовленості» автор шляхом визначення та систематизації специфічних ігрових здібностей (суб'єктивна складова), які необхідно враховувати під час відбору баскетболістів сформулював та представив підґрунтя авторського підходу до організації відбору та орієнтації на етапі спеціалізованої базової підготовки. Визначена значущість специфічних здібностей для відбору загалом, а також з

урахуванням ігрового амплуа баскетболістів. Представлено варіант експертного оцінювання прояву специфічних ігрових здібностей спортсменів з аналізом переваг та недоліків подібної експертизи. Розкриті інтеркореляційні взаємозв'язки прояву специфічних ігрових здібностей, а також показано їх зв'язок із ефективністю змагальної діяльності спортсменів та рівнем прояву різних сторін підготовленості. Встановлена факторна структура техніко-тактичної підготовленості баскетболістів різного ігрового амплуа на етапі спеціалізовано базової підготовки. Обґрунтовано та представлено комплексний механізм відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з урахуванням пріоритетної значущості ключових параметрів підготовленості баскетболістів різного ігрового амплуа.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» здійснено узагальнення результатів дослідження і теоретичного аналізу, сформовані основні результати дисертаційного дослідження, розкрита практична та теоретична значущість проведеної роботи. У процесі дисертаційного дослідження було отримано три групи даних: результати, що підтверджують, набули подальшого розвитку та абсолютно нові.

Так, в роботі вперше визначена пріоритетна значущість ключових факторів для відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Виявлені ключові структурні компоненти прояву специфічних ігрових здібностей в баскетболі на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Обґрунтовано комплексний підхід до оцінювання перспективних можливостей баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки, який враховує пріоритетну значущість прояву ключових факторів підготовленості для баскетболістів різного амплуа та індивідуальний рівень прояву окремих компонентів підготовленості. Даний підхід ґрунтується на врахуванні об'єктивно-метричних критеріїв оцінювання та специфічних ігрових здібностей, що мають суб'єктивний характер, а також проведені інтегрального розрахунку перспективності на основі розроблених шкал оцінювання та рейтингових коефіцієнтів кожного окремого показника.

Робота містить висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел та додатки, де відображені в тому числі і акти впровадження результатів. За структурою та змістом дисертаційне дослідження має логічне викладення матеріалу, послідовну побудову, що дозволяє отримати уявлення про досягнення мети та вирішення завдань роботи. Матеріал дисертаційної роботи викладено державною мовою, лаконічно, науковим стилем.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи. Суттєвих зауважень до змісту та оформлення дисертаційної роботи в цілому немає. Позитивно оцінюючи дисертацію Шао Чжигона, можна зазначити деякі зауваження, побажання і дискусійні питання:

1. Текст роботи містить орфографічні помилки та потребує не значних редакційних та стилістичних правок (с. 24, 26, 31, 35, 42, 43, 47, 48, 51, 54, 55, 95, 127, 128, 137, 149, 171).
2. Потребують уточнення мета, об'єкт та предмет дослідження.
3. Ряд пунктів наукової новизни без зазначення «вперше...», «розширено...», «доповнено...»
4. При проведенні факторного аналізу, результати якого представлені в 4 розділі, доцільно було б окрім техніко-тактичної діяльності баскетболістів різного ігрового амплуа. Доцільним було б представити такий аналіз і за іншими факторами підготовленості (морфологічні дані, фізична підготовленість тощо).
5. Доцільним виглядає врахування рівня прояву багатьох приймні окремих психологічних якостей та властивостей особистості (параметри уваги, мислення та ін.), що б сприяло забезпеченню комплексності підходу у відборі, який пропонує та обґрунтовує автор.

Однак, зазначені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку поданої роботи і не знижують високого її наукового рівня.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Шао Чжигона «Відбір баскетболістів на етапі

спеціалізованої базової підготовки з урахуванням педагогічних та морфологічних критеріїв» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, практичну та теоретичну значущість, відповідає вимогам МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Шао Чжигон заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент, завідувач кафедри футболу
Національного університету
фізичного виховання і спорту України

Олег БАЙРАЧНИЙ

Підпис Байрачного О. В. засвідчую:
Проректор з науково-педагогічної роботи
Національного університету
фізичного виховання і спорту України

Ольга БОРИСОВА